

Peter Vermaat

Op pad gaan

Misschien zit wandelen in het DNA van een franciscaans mens. Er zullen ongetwijfeld franciscanen zijn die niet van lopen houden, maar binnen de Franciscaanse Beweging wordt volop gewandeld. In het nummer van maart 2024 van ‘Alle Goeds, Franciscaans Maandblad’, een uitgave van deze beweging, worden maar liefst vier wandelingen aangekondigd.

Eén wandeling is vlak bij huis, in het Friese Oosterwolde, een ander gaat van Stroncone via het Rietidal naar Assisi, een derde langs het Elisabethpad van Eisenach naar Marburg, in het voetspoor van Elisabeth van Thüringen, en de laatste is de jaarlijkse Pinkstervoettocht. Daarmee staat de huidige Franciscaanse Beweging in een lange traditie, want ooit is de beweging rond Franciscus begonnen als een ‘trekkende communitieit’. Daarin ging het Franciscus om ‘de totale armoede, de relatieve bestaansonzekerheid, het pelgrim-zijn, de gelijkheid van alle broeders en wat hij noemde “de weg van de eenvoud”’.¹ De nieuwe religieuze gemeenschap die Franciscus stichtte, kende geen ‘stabilitas loci’² zoals de oude orden als benedictijnen en cisterciënzers.

De broeders hadden geen kloosters, geen kerken en gebouwen, geen landerijen en geen vee.... Nog in de definitief goedgekeurde regel van 1223 wordt verondersteld dat de minderbroeders ‘pelgrims en vreemdelingen in deze wereld’ zijn en is er geen sprake van eigen behuizing (2 Reg MB 6).³

De broederschap van armen en mindere broeders moet door de wereld trekken, daar de vredesboodschap uitdragen en als ‘pelgrims en vreemdelingen’ in deze wereld geen vaste woonplaats willen hebben. Op deze wijze wilden Franciscus en zijn broeders het leven van de apostelen leiden.

neem niets mee

In onze taal is deze levenswijze bewaard gebleven. Wie ‘op zijn apostelpaarden’, ‘per pedes apostolorum’ gaat, of ‘met de paarden van Sint-Franciscus’, die gaat te voet. Franciscus werd hiertoe geïnspireerd, toen hij ‘op een dag in 1208, misschien op het feest van de heilige Lucas (18 oktober), het evangelie van de uitzending van de leerlingen hoorde lezen en daarin zijn definitieve roeping ontdekte: “leven volgens het model van het heilig evangelie”’.⁴ Volgens Thomas van Celano vraagt Franciscus na afloop van de mis aan de priester om hem deze tekst haarfijn uit te leggen. Toen werd het hem duidelijk,

dat de discipelen van Christus geen goud, zilver of geld mogen bezitten, en dat ze ook geen reiszak of tas, noch brood noch een stok onderweg mogen meedragen, dat ze geen schoenen en geen tweede habijt mogen hebben. Hun taak is de verkondiging van het rijk Gods en van boetvaardigheid. Toen Franciscus dat hoorde, riep hij juichend: ‘Dat wil ik ook, daar ben ik naar op zoek, zo wil ik zijn vanuit de grond van mijn hart.’... Hij trok meteen zijn schoenen

---

1 Lazaro Iriarte, *Geschiedenis van de franciskaanse beweging*, Utrecht 1979, 51.

2 Het gebonden zijn aan een bepaald klooster.

3 Sigismund Verheij, *Naar het land van de levenden*, Utrecht 2007, 37.

4 Iriarte, a.w., 41. Voor de discussie over de datum, zie zijn voetnoot 9 op pagina 49.

uit, gooide zijn stok weg, verving zijn riem door een stuk touw, en wilde nog maar een enkel habijt overhouden.⁵

verwant aan de cynici

Deze tekst verwijst zowel naar de uitzending van de apostelen als naar de uitzending van de tweeënzeventig leerlingen. De berichten in het evangelie van Mattheüs⁶ en Lucas⁷ zijn radicaler, dan de versie van Marcus.⁸ Bij de eerste twee zien we, dat de leerlingen niets mogen meenemen, geen staf of reistas of sandalen, brood noch geld, en geen twee hemden, bij Marcus is het iets gematigder. Ook daar mogen ze niets meenemen voor onderweg, behalve een staf. Ze mogen bij hem wel sandalen dragen en van de hemden zegt hij, dat ze ‘geen twee hemden mogen aantrekken’. In het mediterrane klimaat van Galilea en Judea zal men dat ook wel niet zo snel willen. Maar ze kunnen blijkbaar wel een verschoning bij zich hebben. Ook sandalen beschermen de voetganger tegen te puntige kiezels en een stok kan van pas komen tegen wilde honden of om slangen uit het gras te verjagen. Deze teksten roepen verwantschap op met die van de cynici.

Men kon cynici herkennen aan hun wollen mantel, het blootvoets gaan, de ruige baard en ongekamde haren. Een bedelnap en een staf vormden hun enige bezittingen. Ze leefden in geïmproviseerde schuilplaatsen.⁹

Het cynisme was een Griekse filosofische beweging, ontstaan rond Diogenes van Sinope in de vierde eeuw vóór Christus. Het waren vrijdenkers, anarchisten, die een tegencultuur ontwikkelden in het rijk van Alexander de Grote. Een tweede bloeitijd van deze stroming ontstond bij het begin van onze jaartelling. Dit was een wat mildere variant. In Galilea was men vertrouwd met deze cynici.¹⁰

Maatschappijkritisch als zij waren, keerden ze zich tegen de gevestigde waarden en normen. Ze wilden zelfvoorzienend zijn. Aan een mantel, die tevens diende als slaapzak voor de nacht, een stok en een bedelnap hadden ze genoeg. Jezus is echter nog radicaler: hij laat ook deze zaken achterwege, vanuit het vertrouwen dat God voor elk mens zorgt, dat deze zich kan kleden en voeden. Kijk maar naar de vogels en de bloemen.¹¹ Op deze wijze krijgt het klassiek cynisme bij Jezus een messiaanse wending.¹²

Het advies dat Jezus geeft om niets mee te nemen, ook geen twee hemden, is heel praktisch. Vorig jaar liep Susan van Weperen de Pacific Crest Trail van Mexico naar Canada, 4286 kilometer lang. In een kranteninterview vertelt ze zo weinig mogelijk mee te nemen: ‘niet meer dan een tweede paar sokken, het setje ondergoed dat ze draagt en een halve tandenborstel.’¹³

‘wordt zwerver’

Er is sprake van een tegencultuur bij de cynici en bij Jezus. Met betrekking tot Jezus zouden we kunnen spreken van een religieus anarchisme. Zo zegt hij in het evangelie van Matteüs: ‘Gij zult u niet rabbi laten noemen, want één is uw Meester en gij zijt allen broeders. En gij zult op aarde niemand

---

5 1 Celano 22.

6 Mt. 10,1-42.

7 Lc. 9,1-6; 10,1-16.

8 Mc. 6,7-12.

9 Daniël de Waele, *Ontluikend christendom. Cultuurgeschiedenis van een nieuwe religie in de Grieks-Romeinse wereld*, Utrecht 2021, 331.

10 Ad Krijger, *Messiaans Cynisme*, Baarn 1998, 42.

11 Mt. 6,25-34; Lc. 12,22-34.

12 Ad Krijger, a.w., 46. Al eerder heb ik hierover geschreven in het artikel ‘Gekke mieren en andere dwazen,’ in: *Franciscaans Leven* 104 (2021), 227-234.

13 Peter van der Meeren, ‘Wel bomen, hopelijk geen beren,’ in: *Leeuwarder Courant*, donderdag 23 februari 2023, 17.

uw vader noemen, want één is uw Vader, Hij, die in de hemelen is.’¹⁴ Deze tegencultuur komt met name tot uiting in de voorkeur voor een zwervend bestaan. Zowel Jezus als de cynici willen zich nergens vestigen. Later zal Franciscus dit voorbeeld volgen.

In spreuk 42 van *Het Evangelie van Thomas* zegt Jezus: ‘Wordt zwervers.’ In zijn commentaar schrijft Gilles Quispel: ‘Het allervroegste christendom werd gekenmerkt door “Wanderradikalismus”.’ De kerkvader Ephrem de Syriër zong in zijn gedicht *Peregrinatio*:

‘Wie de volkomenheid nastreeft,
die kieze voor zich het zwerversbestaan.’

Door christenen zou ook de islam bekend zijn geraakt met deze spreuk van Jezus. Op de moskee van Fateh pur Sali in India staat geschreven:

Jezus, over wie vrede zij, heeft gezegd:
de wereld is een brug, ga er over heen
maar bouw uw huis er niet op.

Het waren de zwervende heiligen, aldus Quispel, die het christendom over Europa hebben gebracht.¹⁵ In het Nieuwe Testament worden de eerste christenen aanvankelijk ‘Aanhangers van de Weg’ genoemd.¹⁶ Jezus volgen is primair een weg gaan. En wie in zijn voetstappen treedt, is een bijwoner, een vreemdeling.¹⁷ De parochiaan, de *paroikos*, is niet de bewoner van het huis (*oikos*), zoals de *katoikos*, maar een vreemdeling zonder rechten. Hij vertoeft ergens zonder volledige burgerrecht. Een parochiaan is een pelgrim onderweg.

een zwervende Arameeër

Wie over het leven van Jezus of Franciscus leest, ziet dat ze steeds onderweg zijn. Beiden zijn dan ook geworteld in de Joodse traditie, waarin de beginzin van een oude geloofsbelijdenis luidt: ‘Mijn vader was een zwervende Arameeër. Hij trok naar Egypte en woonde daar als vreemdeling... En de Heer bevrijdde ons uit Egypte.’¹⁸ Jonathan Sacks wijst erop, dat door te spreken van ‘mijn vader’ de geschiedenis tot een persoonlijke herinnering van onszelf wordt gemaakt. ‘Het is het verleden dat ik me eigen heb gemaakt en dat deel uitmaakt van mijn identiteit.’¹⁹ Abram wordt door God al weggeroepen uit Mesopotamië, zijn kleinzoon Jacob trekt naar Egypte. Als het volk daaruit wegtrekt, heten ze Hebreëen. Het woord Hebreëer betekent ‘ontwortelden’ en is als ‘zodanig niet een etnisch begrip.’²⁰

Veertig jaar, een generatie lang zwerft het volk door de woestijn, en zelfs Mozes zal het Beloofde Land niet binnengaan. Onderweg komen ze zichzelf tegen. Zij hebben geen water en het water van Mara konden ze niet drinken, omdat het bitter was. Toen Mozes een stuk hout in het water wierp, werd het zoet. ‘Met het hout is wellicht de doornstruik van de zuurbes (*berberis*) bedoeld, waarmee Bedoeïenen nog tot op de dag van vandaag het water “genezen”.’²¹ Moderne langeafstandwandelaars gebruiken voor dit zuiveren van het water tegenwoordig jodiumpillen.²² Tijdens hun tocht worden de

---

14 Mt. 23,7-9.

15 *Het Evangelie van Thomas. Uit het Koptisch vertaald en toegelicht* door Gilles Quispel, Amsterdam 2004, 155-157.

16 Hand. 9,2.

17 1 Petr. 2,11.

18 Dt. 26,5-8.

19 Jonathan Sacks, *Deuteronomium*, (Skandalon), Middelburg 2024, 203.

20 F.C. Fensham, *Exodus*, Nijkerk 1977, 17.

21 T. van Trigt, *Het epos van Israël*, Tiel 1964, 112.

22 Cheryl Strayed, *Wild*, Amsterdam 2022²³, 239.

Hebreeën gevoed door manna en kwakkels.²³ Dat je met lege handen op weg kunt gaan en op veel plekken gastvrij wordt ontvangen, is een ervaring die nog veel hedendaagse pelgrims kennen.²⁴

een levensloop

Uiteindelijk is dit onderweg zijn een symbool van het leven geworden. De pelgrimstocht is daarvan weer het afgeleide symbool. Wij spreken van een levensweg gaan, of misschien nog beter van een levensloop. Lopen gaat eerder over paden, dan over wegen. Het wandelpad past zich aan aan zijn omgeving. Het aankomen is voor de wandelaar niet zijn eerste doel. Het gaat om het onderweg zijn. De weg is veeleer het resultaat van bouw en planning, van macht. Vanaf de Romeinse wegen tot de autobanen van het ‘Derde Rijk’ laat zich dat goed zien.²⁵ Maar ‘het pad wordt al lopende gemaakt,’ zegt de taoïst Zhuangzi. Tao betekent trouwens de weg, het pad. Zoals het joodse woord voor de geboden, halacha, afgeleid is van halach, dat ‘gaan’ betekent. Jezus noemt zich korthedshalve de weg, het pad, waarbij voor hem het smalle pad de eigenlijk weg is.²⁶ Veel religies zien leven en geloven als een bepaalde weg gaan, een bepaald pad.

Paden lenen zich er niet voor om eroverheen te marcheren. De boomwortels in het pad beletten dat. De voetganger moet zijn stappen aanpassen aan de grond waarover hij loopt. Hij loopt als het ware in harmonie met het landschap om hem heen. Wandelen is heel bewust het leven vertragen. De Tibetaanse yogi Milarepa zegt daarvan: ‘Wie langzaam gaat, komt snel aan.’

Zo’n leven is toegesneden op de maat van het menselijk lichaam, op zijn ademhalingsritme. Lopen om te leven betekent minder snel ademen, contemplatief zijn, ontvankelijk en open tijdens al onze activiteiten.²⁷

Veel mensen denken dat een auto sneller gaat, maar Ivan Illich toonde in de vorige eeuw al aan, dat dat een mythe is. Hij ontdekte dat de Amerikaanse automobilist vier uur per dag met zijn auto bezig is: om erin te rijden, om ervoor te zorgen en om ervoor te werken, zodat hij hem kan betalen. Als je dat allemaal meeneemt in je berekening, gaat een automobilist niet zoveel vlugger dan een wandelaar. Jourdan schrijft:

Als we Illichs tijdrekening serieus nemen, dan vraagt het gemiddeld van een automobilist één uur om zes kilometer af te leggen. Thoreau suggereerde in de negentiende eeuw al, dat het hem minder tijd zou kosten van plaats naar plaats te lopen, dan de tijd die hij zou moeten investeren in arbeid om een treinkaartje over dezelfde afstand te kunnen bekostigen.²⁸

Matsuo Bashō

Voor de Japanse haiku-dichter Matsuo Bashō (1644-1694) was wandelen een wijze van leven. Hij zwierf ‘doelloos rond, met niet meer bagage dan een bamboehoed, een stok en een katoenen bedelzak, en zo genoot hij van het universum dat zich voor zijn zintuigen ontvouwde. Voor hem was reizen te voet een levenskunst.’²⁹ Wandelend zijn zijn haiku’s ontstaan, die onlosmakelijk verbonden zijn met zijn lopen.

---

23 Exodus 16.

24 Zie bijvoorbeeld de artikelen van An Bert en Rob Hoogenboom in dit nummer.

25 Peter Biehl, *Symbolen geben zu lernen. Einführung in die Symboldidaktik anhand der Symbole Hand, Haus und Weg*, Neukirchen-Vluyn 1989, 98-107.

26 Joh. 14,6; Mt. 7,14.

27 Michel Jourdan & Jacques Vigne, *Lopen loutert*, Kampen 2003, 30.

28 Idem 56.

29 Idem 85.

Tussen de velden,
een zingende leeuwerik,
aan niets gehecht.³⁰

Het is alsof we Franciscus tegenkomen in een andere tijd en cultuur.

PETER VERMAAT OFS,

Menamerdyk 6, 9037 JV Slappeterp, is theatermaker, spokenwordperformer (voordrachtskunstenaar), dichter en verteller met poppen en maskers, wandelaar en theoloog. Hij is hoofdredacteur van 'Franciscaans Leven' en van 'De wereld van het poppenspel'. Vorig jaar kwam zijn nieuwste voorstelling uit: 'De vrouw die keuzes durfde te maken' over Elisabeth van Thüringen. E-mail: peter@petervermaat.nl. Zie: <https://petervermaat.nl>.

---

30 Matsuo Bashō, *Verzamelde haiku's* (Vertaald, ingeleid en toegelicht door Jos Vos), Amsterdam 2023, 169.